

ČESKÁ ADVOKACIE A VSTUP ČESKÉ REPUBLIKY DO EVROPSKÉ UNIE

ALENA MACKOVÁ

Stejně jako pro další právnická povolání u nás má i pro českou advokacii významný dopad vstup České republiky do Evropské unie. Předmětem následujících úvah budou dva okruhy otázek s tím spojených. Jednak půjde o působení zahraničních advokátů obecně a zvláště pak advokátů – příslušníků advokátní profese z členských zemí Evropské unie, resp. ze zemí Dohody o evropském hospodářském prostoru – u nás a dále pak o úroveň zajištění právní pomoci v České republice.

Zatímco v první části příspěvku je záměrem především podat informaci o stavu platné právní úpravy v této oblasti, v druhé jde naopak o připomenutí některých relevantních konceptů a aspektů řešení naplnění práva na právní pomoc, jakožto jednoho z předpokladů přístupu ke spravedlnosti.

1. PŮSOBNÍ ZAHRANIČNÍCH ADVOKÁTŮ V ČESKÉ REPUBLICE PO ROCE 1989

Úvodem si stručně připomeňme vývoj právního režimu působení zahraničních advokátů u nás po roce 1989. Vedle tradiční advokacie začala po roce 1990 v oblasti právní pomoci působit další profese – komerční právníci. Stalo se tak především pod vlivem předchozích deformací, kdy svobodný přístup k advokátní profesi byl na dlouhá léta odepřen mnohým právníků, jejichž zástupci iniciovali zrod zákona o komerčních právnících (zákon č. 209/1990 Sb.). Příslušníci této profese – profese, která měla na rozdíl od advokátů omezenou sféru působnosti – tak poskytovali v našem právním řádu právní pomoc vedle advokátů, kteří působili na základě zákona o advokacii č. 128/1990 Sb.

Zrodu této nové profese však předcházelo přijetí zákona č. 128/1990 Sb., o advokacii. Jeho hlavním smyslem bylo především odstranit stávající deformace postavení advokacie v právním systému a navrátit postavení a činnost advokátní profese k tradičním principům. Postavení a působení zahraničních advokátů u nás tento zákon výslovně neřešil. Cesty a formy, na základě kterých se tak ve skutečnosti dělo byly různé. Je marné zakrývat, že procesy, které provázely transformaci celé společnosti a mezi nimi zejména procesy privatizační a restituční byly pro zahraniční advokáty nesmírně atraktivním polem působnosti.

Šest let po přijetí zákona č. 128/1990 Sb., jehož hlavním smyslem tedy bylo vrátit výkon advokacie a přístup k advokátní profesi k obvyklým pravidlům následoval další zákon, upravující postavení a činnost advokátů u nás – zákon č. 85/1996 Sb.

Účel této normy byl již daleko širší a složitější. Legislativním zadáním nyní bylo jednak sloučit obě svobodné právní profese, jejichž další koexistence nebyla účelná a dále pak podrobněji a sofistikovaněji upravit mnoho dalších institutů advokacie. V té době již advokacie šest let působila jako svobodná právní profese, řídící se tradičními pravidly a bylo tak možno využít zkušenosti nabyté již v podmínkách svobodného výkonu advokacie.

Účinností tohoto zákona dochází v našem právním řádu poprvé k výslovnému zákonnému upravení výkonu advokacie zahraničními advokáty na našem území. Zahraniční advokáti působí od přijetí zákona č. 85/1996 Sb. v České republice za následujících podmínek. Mohou požádat o zápis do seznamu advokátů vedeného Českou advokátní komorou. Uchazeč o zápis do seznamu advokátů musí prokázat, že je oprávněn poskytovat právní pomoc nezávisle a ve všech věcech v jiném státě za podmínek slučitelných se zákonem o advokacii a musí se úspěšně podrobit uznávací zkoušce. Předpokladem pro zápis do seznamu advokátů vedeného Českou advokátní komorou je dále plná způsobilost k právním úkonům uchazeče o zápis, jeho bezúhonnost, absence kárného opatření spočívajícího ve vyškrtnutí, event. zahazení tohoto kárného opatření, absence vyškrtnutí ze seznamu advokátů pro prohlášení konkursu, pro povolení vyrovnání nebo pro zamítnutí návrhu na prohlášení konkurzu, protože majetek nepostačuje ani k úhradě nákladů konkursu, event. uplynutí doby pěti let od vyškrtnutí z těchto důvodů a konečně absence pracovního nebo jiného obdobného poměru, s výjimkou pracovního poměru vysokoškolského učitele a absence výkonu jiné činnosti neslučitelné s výkonem advokacie. Uznávací zkoušku je možno složit buďto v českém jazyce nebo v cizím jazyce, používaném běžně v mezinárodním styku (podle vyhl. č. 197/1996 Sb., v platném znění /zkušební řád/ se tímto jazykem rozumí jazyk anglický, francouzský nebo německý). Předmětem uznávací zkoušky jsou předpisy o poskytování právní pomoci u nás, základy ústavního práva České republiky a základy soukromého práva v České republice. Zkouška se koná před tříčlenným zkušebním senátem a je zpravidla písemná. O složení zkoušky je uchazeči vydáno osvědčení.

Advokát, který je takto zapsán do seznamu advokátů na základě uvedených podmínek je oprávněn poskytovat právní pomoc pouze v oblasti práva státu, ve kterém získal oprávnění k poskytování právní pomoci a v oblasti práva mezinárodního. Prakticky to nejčastěji znamená poskytování právní pomoci klientům ze státu, ve kterém advokát získal oprávnění k poskytování právní pomoci, anebo poskytování právní pomoci českým klientům v oboru práva státu, ve kterém získal oprávnění k poskytování právní pomoci, event. poskytování právní pomoci kterémukoli klientovi v oboru práva mezinárodního.

Po 1. květnu 2004 bude tento právní režim platný pro působení zahraničních advokátů z nečlenských zemí Evropské unie, resp. Dohody o evropském hospodářském prostoru.

2. PRÁVNÍ RÁMEC EVROPSKÉ INTEGRACE ADVOKÁTNÍ PROFESE

Vývoj integrace advokátní profese v rámci Evropské unie si přiblížíme připomenutím základních právních pilířů, na základě kterých tento proces integrace začal a postupně se prohluboval až k jeho dnešní podobě.

První normou v této oblasti je směrnice 77/249/EHS k usnadnění účinného uplatňování svobody poskytovat služby právníky (dále jen „směrnice k poskytování služeb“). Tato směrnice umožňuje, aby státní příslušník některého z členských států Evropské unie nebo některého z členských států Dohody o evropském hospodářském prostoru (Norsko, Lichtenštejsko, Island), který v tomto státě (v domovském státě) získal oprávnění poskytovat právní pomoc pod profesním označením domovského státu, mohl poskytovat právní pomoc v jiném členském státě pod svým profesním označením, ovšem pouze dočasně nebo příležitostně jako hostující evropský advokát.

Následovala Směrnice 89/48/EHS o obecné úpravě pro uznávání vysokoškolských diplomů udělených po ukončení nejméně tříletého odborného vzdělání (dále jen „směrnice o uznávání diplomů“), která má povahu směrnice obecné. Pokud jde o její dopad na advokátní profesi je podstatné, že tato směrnice umožňuje státnímu příslušníkovi některého z členských států Evropské unie nebo některého z členských států Dohody o evropském hospodářském prostoru, který prokáže, že splnil všechny profesní předpoklady k tomu, aby v domovském státě získal oprávnění k poskytování právní pomoci, složit v jiném členském státě zkoušku způsobilosti. Po jejím složení, splňuje-li současně všechny ostatní předpoklady, je takový advokát postaven na roveň tuzemskému (domácímu) advokátovi.

Konečně je třeba v těchto souvislostech zmínit Směrnici 98/5/EU k usnadnění trvalého výkonu povolání právníka v jiném členském státě než v tom, ve kterém byla získána kvalifikace (dále jen „směrnice k usnadnění trvalého výkonu advokacie“). Tato směrnice umožňuje, aby státní příslušník některého z členských států Evropské unie nebo některého z členských států Dohody o evropském hospodářském prostoru, který v domovském státě získal oprávnění poskytovat právní pomoc pod profesním označením domovského státu, mohl poskytovat právní pomoc v jiném členském státě pod svým profesním označením soustavně. Takto působící advokát je označen jako usazený evropský advokát.

Směrnice k usnadnění trvalého výkonu advokacie dále umožňuje, aby usazený evropský advokát, který prokáže, že v jiném členském státě poskytoval bez podstatnějších přerušení po dobu alespoň tří let právní pomoc v oblasti práva členského státu, v němž působí jako usazený evropský advokát byl na základě žádosti postaven na roveň tuzemskému (domácímu) advokátovi. Nedosahuje-li požadovaná doba předchozí praxe tří let, lze usazeného evropského advokáta postavit na roveň domácímu advokátovi na základě pohovoru, v němž se ověřují jeho znalosti a zkušenosti v právu státu, v němž jako usazený evropský advokát působí.

Výkon advokacie v zaměstnaneckém poměru k jinému advokátovi je možný pouze pro případ, kdy vnitrostátní úprava výkonu advokacie v zaměstnaneckém poměru povoluje.

Po vstupu České republiky do Evropské unie bude harmonizace právní úpravy advokacie s uvedenými normami v praxi znamenat, že advokát z kteréhokoli členského státu Evropské unie nebo členského státu Dohody o evropském hospodářském prostoru bude oprávněn v České republice působit jako hostující evropský advokát nebo jako usazený evropský advokát za podmínek stanovených zákonem o advokacii. Žadatel z některého z těchto členských států bude moci v České republice požádat o složení zkoušky způsobilosti či o zapsání do seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou jako domácí advokát, jestliže jako usazený evropský advokát poskytoval v České republice právní služby tak, jak je uvedeno v předchozím odstavci.

Harmonizace českého advokátního práva bylo dosaženo novelizací zákona o advokacii provedenou zákonem č. 228/2002 Sb. I z hlediska reciprocit postavení českých advokátů v členských zemích Evropské unie, resp. Dohody o evropském hospodářském prostoru se nabytí účinnosti implementačních ustanovení váže vstup České republiky do Evropské unie. Část třetí platného zákona o advokacii je tedy v současnosti věnována úpravě podmínek působení evropských advokátů v České republice.

3. PLATNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA PŮSOBENÍ EVROPSKÝCH ADVOKÁTŮ V ČESKÉ REPUBLICE

V duchu citovaných směrnic upravuje zákon o advokacii dvojí status evropských advokátů: hostujícího evropského advokáta a usazeného evropského advokáta. Oběma typům advokátů bude nyní věnována pozornost podrobněji tak, aby byly zdůrazněny podstatné rozdíly.

Hostující evropský advokát poskytuje právní pomoc v České republice *dočasně* nebo *příležitostně*. Je povinen přitom používat profesního označení svého domovského státu s uvedením příslušného domovského orgánu, a to v oficiálním jazyku nebo v jednom z oficiálních jazyků svého domovského státu. Zákon předpokládá, že seznam těchto profesních označení bude oznámen Ministerstvem spravedlnosti ve Sbírce zákonů. Podle důvodové zprávy je účelem této povinnosti především zajistit informovanost klientů. Hostující evropský advokát je povinen předložit na požádání předložit České advokátní komoře, soudu nebo jinému orgánu příslušný doklad nebo doklady, kterými prokáže oprávnění poskytovat právní pomoc ve svém domovském státě pod daným profesním označením. Tento doklad, resp. doklady musí být předloženy spolu s úředně ověřeným překladem do českého jazyka. Dokud se tak nestane, nemůže hostující evropský advokát právní pomoc poskytovat.

Hostující evropský advokát není integrován do domácí advokátní profese, proto nemá právo účastnit se jednání sněmu a nemůže být volen do orgánů České advokátní komory.

Pokud jde o způsob výkonu advokacie zákon výslovně zakazuje hostujícímu evropskému advokátovi, aby byl členem sdružení advokátů anebo společníkem ve veřejné obchodní společnosti advokátů.

Práva a povinnosti hostujícího evropského advokáta při poskytování právní pomoci v České republice se výrazně odlišují podle povahy právní pomoci, kterou v daném případě poskytuje.

Pokud hostující evropský advokát poskytuje právní pomoc ve formě *zastupování účastníka řízení* před soudy nebo jinými orgány, včetně obhajoby v trestním řízení platí pro jeho povinnosti právní předpisy našeho právního řádu jako pro české advokáty a dále stavovské předpisy české advokacie. Pokud by některá otázka nebyla těmito předpisy upravena, pak je hostující evropský advokát povinen dodržovat povinnosti stanovené právními či stavovskými předpisy svého domovského státu.

Při poskytování právní pomoci formou zastupování, resp. obhajoby účastníků v řízení před soudy nebo jinými orgány je hostující evropský advokát dále povinen ustanovit advokáta jako svého zmocněnce pro doručování písemností (zmocněnce pro doručování). Adresu sídla zmocněnce pro doručování je hostující evropský advokát povinen sdělit soudu nebo jinému orgánu, který vede předmětné řízení při prvním úkonu, který vůči němu činí. Pokud by tuto svou povinnost nesplnil, soud nebo jiný i orgán písemnost uloží s tím, že účinky doručení nastávají nastávají třetím dnem po uložení, a to i tehdy, jedná-li se o písemnosti určené do vlastních rukou hostujícího evropského advokáta. Ustanovením zmocněnce pro doručování není dotčena povinnost evropského hostujícího advokáta, který zastupuje, resp. obhajuje účastníka v řízení, pro které je stanovena zákonná povinnost zastoupení účastníka řízení advokátem, ustanovit po dohodě s klientem svého konzultanta v otázkách procesního práva, kterým však může být i zmocněnec pro doručování. Soudu nebo jinému orgánu, který vede předmětné řízení je hostující evropský advokát povinen oznámit adresu sídla konzultanta v otázkách procesního práva, a to při prvním úkonu, který vůči soudu, resp. jinému orgánu činí.

Pokud nerozhodne soud nebo jiný orgán jinak, je konzultant oprávněn se souhlasem hostujícího evropského advokáta být přítomen při všech úkonech, při kterých je oprávněn být přítomen jako zástupce, resp. obhájce hostující evropský advokát.

Ustanoveními zákona o advokacii o právech a povinnostech hostujícího evropského advokáta nejsou dotčeny zvláštní předpisy, upravující řízení před soudy, resp. jinými orgány. Ustanovením zmocněnce pro doručování a konzultanta v procesních otázkách není hostující evropský advokát zbaven odpovědnosti za škodu, kterou vůči klientovi osobě nese, ani své osobní kárné odpovědnosti za event. kárné provinění.

Při poskytování právní pomoci v jiných formách než je zastupování, resp. obhajoba v řízení, tj. například při udělování právních porad, sepisování listin, zpracovávání právních rozborů je hostující evropský advokát povinen dodržovat povinnosti (a má též práva), které jsou pro něj stanoveny v předpisech domovského státu. Pokud by tyto předpisy danou otázku neupravovaly, použijí se v zákoně výslovně vyjmenovaná ustanovení zákona o advokacii (jde o ustanovení, která upravují nezávislost advokáta, vázanost advokáta právními předpisy a v jejich mezích pokyny klienta, poskytování právní pomoci ve všech věcech, ochranu a prosazování práv a oprávněných zájmů klienta, povinnost poučení klienta o mezích vázanosti advokáta pokyny klienta, čestnost a svědomitost advokátova jednání, povinnost důsledného využívání všech zákonných prostředků a v jejich rámci uplatňování všeho, co podle přesvědčení advokáta je pro klienta prospěšné, povinnost nesnižovat důstojnost advokátního stavu a za tím účelem dodržovat pravidla profesionální etiky a soutěže, právo odmítnout klienta, pokud nebyl

Českou advokátní komorou k poskytnutí právní pomoci určen, povinnosti odmítnout poskytnutí právní pomoci, resp. odstoupit od smlouvy o poskytnutí právní pomoci ve stanovených případech a povinnosti s tím související, povinnost mlčenlivosti advokáta, právo žádat zálohu na odměnu advokáta, odpovědnost za škodu, povinnost vést přiměřenou dokumentaci o poskytování právní pomoci, právo substituce a povinnost podstoupit před soudním nebo jiným řízením s příslušníkem advokátního stavu smířčí řízení před smířčími orgány České advokátní komory). Kromě těchto práv a povinností stanovených zákonem o advokacii platí pro evropského hostujícího advokáta též povinnosti stanovené zvláštními právními předpisy pro advokáty.

Pro tyto další povinnosti však platí, že jimi hostující evropský advokát nebude vázán, pokud jejich dodržování nelze po něm rozumně požadovat vzhledem ke všem okolnostem, zejména vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o dočasné nebo příležitostné poskytování právní pomoci. Neplatí to však pro povinnosti chránit a prosazovat práva o oprávněné zájmy klienta, pro povinnost jednat svědomitě a čestně, pro povinnost důsledného využívání všeho, co je podle přesvědčení advokáta pro klienta prospěšné. Podobně nelze takto vyloučit ani uplatnění povinností odmítnout klienta, resp. odstoupit od smlouvy o poskytování právní pomoci, v zákonem stanovených případech, ani povinnost mlčenlivosti advokáta. Nicméně jak již bylo naznačeno shora, hostující evropský advokát je kárně odpovědný za kárné provinění, kterého se dopustí při výkonu advokacie u nás, za které mu může být též uloženo kárné opatření spočívající v dočasném zákazu poskytování právní pomoci. Pokud předseda kontrolní rady České advokátní komory hodlá zahájit proti hostujícímu evropskému advokátovi kárné řízení je o tom v potřebném rozsahu informován příslušný orgán domovského státu advokáta. Pokud nebyl tento způsob informování možný z důvodu nebezpečí z prodlení, nebo protože kárné řízení bylo zahájeno z podnětu ministra spravedlnosti má Česká advokátní komora povinnost informovat o zahájeném kárném řízení bez zbytečného odkladu. Před rozhodnutím ve věci samé by mělo být pravidlem, že si kárný senát, resp. odvolací kárný senát vyžádá jako jeden z podkladů rovněž vyjádření příslušného domovského orgánu. Příslušný domovský orgán advokáta musí být rovněž informován o výsledku kárného řízení.

Hostující evropský advokát sice není plně integrován do advokátní profese státu, v němž dočasně nebo příležitostně advokacii vykonává, nicméně i vzhledem k právům a povinnostem, které byly zmíněny shora je zřejmé, že může vyvstat potřeba komunikace mezi ním a orgány české advokacie. Zákon proto předpokládá, že bude-li hostující evropský advokát poskytovat právní pomoc v České republice po dobu jednoho měsíce (bez podstatnějších přerušení), je povinen oznámit České advokátní komoře adresu místa v České republice pro doručování písemností České advokátní komory, včetně rozhodnutí, vydávaných v řízení podle zákona o advokacii. I pro takový případ platí, že pokud by hostující evropský advokát tuto povinnost nesplnil, Česká advokátní komora písemnost uloží s tím, že účinky doručení nastanou třetím dnem po uložení písemnosti, včetně písemností, které mají být doručeny do vlastních rukou.

Usazený evropský advokát je evropský advokát, který je oprávněn poskytovat právní pomoc na území České republiky *soustavně*, a který je zapsán v seznamu advo-

kátů vedeném Českou advokátní komorou. Při výkonu advokacie podléhá právnímu režimu zákona o advokacii a stavovských předpisů české advokacie.

Stejně jako hostující evropský advokát může usazený evropský advokát poskytovat právní pomoc ve všech obvyklých formách, tj. např. ve formě zastupování v řízení před soudy nebo jinými orgány, obhajoby v trestních věcech, udělování právních porad, sepisování listin, zpracovávání právních rozborů ad. Pro případ zastupování účastníka v řízení před soudem anebo před jiným orgánem, resp. pro případ obhajoby v trestním řízení pak pro usazeného evropského advokáta platí zákonný požadavek, aby si v takovém řízení ustanovil po dohodě s klientem konzultanta v procesních otázkách.

Již bylo uvedeno usazený evropský advokát je forma výkonu advokacie v zahraničí, pro kterou je příznačná vyšší míra integrace do advokátní profese toho kterého státu. Usazený evropský advokát je oprávněn se účastnit sněmu, nemůže však být volen do orgánů České advokátní komory.

Podmínkou pro zapsání usazeného evropského advokáta do seznamu advokátů vedeného Českou advokátní komorou je doklad o státní příslušnosti k některému z členských států Evropské unie nebo členského státu Dohody o evropském hospodářském prostoru, doklad o oprávnění poskytovat právní pomoc v domovském státě pod příslušným profesním označením ne starší než tři měsíce a doklad o uzavření pojistné smlouvy pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou poskytováním právní pomoci. Překážkou zápisu do seznamu je uložení kárného opatření dočasného zákazu poskytování právní pomoci, jestliže od vykonání neuplynula doba alespoň jednoho roku.

Proti event. obstrukcím ze strany České advokátní komory je žadatel o zápis do seznamu chráněn stanovením zákonných lhůt pro zápis. K vyškrtnutí usazeného evropského advokáta dochází v několika případech, které můžeme rozdělit do více skupin. Jednak jde o následek situace, kdy usazený evropský advokát nesplní povinnost uzavřít pojistnou smlouvu o odpovědnosti za škodu způsobenou poskytováním právní pomoci, resp. každoročně nedoloží splnění této povinnosti, anebo nedoloží průkaz oprávnění poskytovat právní pomoc ve svém domovském státě. Obě tyto skutečnosti mají advokáti povinnost doložit České advokátní komoře nejpozději do 30. listopadu kalendářního roku. Dále pak vyškrtne česká advokátní komora zapsaného usazeného evropského advokáta ze seznamu, pokud již nesplňuje podmínky stanovené zákonem pro zápis (ztratí oprávnění k výkonu advokacie v domovském státě anebo stanovenou státní příslušnost). Důvodem pro vyškrtnutí usazeného evropského advokáta ze seznamu je pak rovněž prohlášení konkursu na jeho majetek (resp. zamítnutí návrhu na konkurs, protože majetek advokáta nepostačuje ani k pokrytí nákladů konkursu), povolení vyrovnání anebo prohlášení konkursu či povolení vyrovnání proti společnosti, jejímž je advokát společníkem, byla-li zřízena k výkonu advokacie. Vyškrtnutí ze seznamu může být dále důsledkem uložení kárného opatření, spočívajícího v zákazu poskytování právní pomoci. Vyškrtnutí ze seznamu advokátů je i logickým důsledkem smrti advokáta nebo jeho prohlášení za mrtvého. Konečně pak musíme pro úplnost zmínit též vyškrtnutí ze seznamu na žádost zapsaného usazeného evropského advokáta.

Pro kárnou odpovědnost usazeného evropského advokáta platí totéž, co bylo uvedeno shora o kárné odpovědnosti hostujícího evropského advokáta.

Etické normy působení evropských advokátů

Účelem předchozích poznámek bylo podat informaci o základech právního postavení evropských advokátů v České republice de lege lata tak, jak toto postavení upravuje platný zákon o advokacii ve znění účinném k 1. května 2004. Je však důležité připomenout, že mnoho dalších dílčích otázek postavení a působení advokátů je předmětem dlouhých a začasté vášnivých diskusí v jednotlivých zemích Evropské unie, resp. zemí Dohody o evropském hospodářském prostoru a rovněž je jím věnována pozornost na půdě takových profesních organizací advokátní profese jako je především CCBE (Council of the Bars and Law Societies of the European Union, reprezentující advokátní profese zemí Evropské unie a zemí Dohody o evropském hospodářském prostoru. CCBE vznikla v roce 1960 a česká advokacie byla přizvána k její činnosti jako první advokacie nečlenské země a již v roce 1991 získala statut pozorovatele). Podobně věnuje pozornost zmíněným otázkám rovněž další evropská organizace advokátů – Federace evropských advokátních komor (FBE), která je považována za druhou nejvýznamnější evropskou nadnárodní organizaci advokátů, která sdružuje zejména regionální advokátní komory, event. i komory národní, pokud v dané zemi regionální komory advokátů, jako je tomu např. v České republice. Především tu jde otázky mezi povinnosti mlčenlivosti zejména v souvislosti s bojem proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, publicity advokátů, odměny pactum de quota litis, slučitelnosti výkonu advokacie s jinými činnostmi, výkon advokacie v zaměstnaneckém poměru a mnohé další. Některé z nich jsou předmětem regulace v Kodexu etických pravidel CCBE (přijaté v roce 1988) a výsledek diskusí nad zmíněnými otázkami se stal předmětem novelizace v letech 1998 a 2002. Účelem Kodexu bylo mimo jiné zmírnit obtíže, které vznikaly z aplikace „dvojí etiky“ podle čl. 4 Směrnice ES č.77/249 a byl nutnou reakcí na proces integrace advokátní profese a na její přeshraniční charakter. Vztah těchto etických pravidel a pravidel etiky advokátní komory, jejímž je advokát členem je vyjádřen v čl. 1.3 Kodexu tak, že jakmile se pravidla obsažená v Kodexu stanou vynutitelnými pro přeshraniční činnost advokáta, je advokát povinen dodržovat pravidla advokátní komory, jejímž je členem, pokud jsou v souladu s pravidly Kodexu. Přeshraniční činnost advokáta je přitom vymezena tak, že jde jednak o veškeré profesní kontakty advokáta s advokáty jiných členských zemí než je stát advokátova původu a dále je přeshraniční činností rovněž profesní činnost advokáta v jiném členském státě než ve státě původu bez ohledu na to, zdali je advokát fyzicky přítomen na území tohoto členského státu.

Jako příklad průniku pravidel Kodexu etických pravidel evropských advokátů do etických pravidel naší advokacie zde může být zmíněno prolomení u nás tradičního zákazu publicity advokátů, obsaženého v dosavadním článku 25 Pravidel profesionální etiky a pravidel soutěže advokátů. K prolomení zákazu publicity došlo usnesením představenstva České advokátní komory ze dne 24. června 2003, které v podstatě kopíruje znění čl. 2.6. Kodexu etických pravidel CCBE, který umožňuje osobní publicitu advokátů v médiích za předpokladu, že budou uváděny přesné informace, které nejsou klamavé, respektují povinnost mlčenlivosti a další principiální hodnoty advokacie. Evropská advokacie takto postupně otevírá cestu propagaci advokátů, která je ve Spojených

státech amerických již téměř třicet let vyvozována ze svobody slova. I v Evropě došlo ke konfrontaci zákazu publicity s některými ústavními principy (např. Spolkový ústavní soud řešil tento případ ve prospěch publicity, resp. svobody povolání).

4. PRÁVNÍ POMOC OSOBÁM V NEVÝHODĚ

V návaznosti na etický rozměr přeshraničního výkonu advokacie je vhodné připomenout ještě jednu významnou otázku, kterou představuje právní pomoc osobám v nevýhodě (někdy označovaná ne zcela vhodně jako bezplatná právní pomoc). Tento institut má dlouholetou právní tradici, neboť jeho základy můžeme nalézt již v římském formulovém procesu. V současnosti je právo na právní pomoc zaručeno v ústavách mnoha států a v mnoha mezinárodních úmluvách.

Zákon o advokacii upravuje jako obecný systém zajištění právní pomoci institut *určení advokáta k poskytnutí právní pomoci advokátní komorou*. Tento systém je obecným vedle zvláštních systémů, které umožňují např. ustanovení advokáta zástupcem účastníka civilního procesu (náklady tohoto zastoupení nese stát) nebo zajištění advokáta jako bezplatného obhájce v trestním řízení.

Advokát určený k poskytnutí právní pomoci Českou advokátní komorou pak může v souladu s ustan. § 18 odst. 2, resp. s podmínkami, za kterých byl k poskytnutí právní pomoci určen poskytnout právní pomoc za sníženou odměnu, event. i bezplatně.

Jediným zákonným požadavkem je, aby žadatel advokátní komoře doložil, že se nemůže poskytnutí právní pomoci domoci obvyklým způsobem, resp., že byl jako potenciální klient odmítnut. Podle současné praxe České advokátní komory je třeba doložit odmítnutí alespoň dvěma advokáty. Vzhledem k trvale stoupající tendenci žádostí o takovéto určení advokáta je zde rozumné očekávat, že tento trend potrvá a dále je třeba propracovat způsob zapojení evropských advokátů do systému poskytování právní pomoci na základě tohoto obecného institutu, ale rovněž na základě dalších institutů, které zde byly jen stručně zmíněny.

Systémy právní pomoci osobám v nevýhodě jsou v členských zemích Evropské unie, resp. zemí Dohody o evropském hospodářském prostoru, řešeny různě. Nicméně však platí, že její zajištění je v Evropské unii běžným standardem a tak i před českou advokací stojí tento významný úkol. Moderní demokracie důsledně chrání práva jedinců. K zajištění práva na právní pomoc mohou státy přistoupit zásadně dvojím způsobem. Přístupem, který můžeme označit jako přístup právní (juristický) nebo přístupem, který je založen na nejrůznějších programech státní sociální či ekonomické podpory, a který vychází ze sociální funkce státu.

Právní nebo juristický přístup je přitom vyvozován z tradičních principů ochrany práv jednotlivců, která je zásadně právní a striktně individuální. Idea svobody a stejného nakládání se všemi vyžaduje, aby jedinci využívali svých práv odpovědně a musí být garantováno nestranné posouzení situace, kdy se jedinec domáhá ochrany svých práv. V tomto smyslu vyžadují právní ochranu i práva sociální. Jsou-li tato práva chráněna právními prostředky zajišťuje to kontinuitu i stabilitu úrovně ochrany oproti nahodilým sociálním programům stávající vládní garnitury. Právní ochrana práv nicméně-

ně vyžaduje, aby jedinec měl zajištěno právo na právní pomoc a mohl se jej reálně domoci. Nestačí zde tedy pouhá dobročinnost advokátů, kterou se právní pomoc osobám v nevýhodné situaci řešila v minulosti především, a která i dnes má v systému právní pomoci významné místo, ale je třeba proměnit morální závazek advokátů na závazek právní. Vycházím přitom ze základního předpokladu, že právní pomoc znevýhodněným má poskytovat advokátní profese, přičemž stát jakožto garant tohoto závazku jej má advokacii přiměřeně kompenzovat. Důvodem je zde univerzalita advokátní profese, která má poskytovat právní pomoc, a to ve všech věcech. Jiným právnickým profesím takovéto výlučné postavení nenáleží. Dalším důvodem proč má právní pomoc znevýhodněným osobám poskytovat právě advokacie jsou i principy, které advokacii ovládají. Za všechny zde mohou být zmíněny především nezávislost jednotlivých advokátů i profese jako celku a principy, které ovládají vztah advokáta a jeho klienta.

Právní pomoc znevýhodněným osobám je proto třeba na základě juristického principu založit na dvou základních principech, tj. na jednotě kritérií, na základě kterých je jedincům poskytována a na objektivitě jejich posuzování. Na základě těchto zásad pak je třeba vyvozovat následující požadavky:

- právní pomoc znevýhodněným založená na jednotných kritériích musí být poskytnuta každému žadateli, který je naplňuje. Pokud nedostačují na její pokrytí zdroje, mělo by dojít ke zpřísnění kritérií nebo snížení rozsahu právní pomoci, ale nikdy k opuštění jednoty kritérií pro její poskytnutí
- systém právní pomoci znevýhodněným musí být spravován tak, aby kritéria kvalifikace byla jednotná, a aby přístup k žadatelům byl objektivní a nestranný
- systém právní pomoci znevýhodněným musí být efektivní, aby s minimálními nároky uspokojil potřebu právní pomoci co možná nejvíce žadatelů splňujících stanovená hlediska.

Tento systém zajišťování právní pomoci znevýhodněným osobám klade na ně samotné jisté nároky, neboť na nich samých záleží, zda se budou o tyto možnosti zajímat a využívat jich. Dále je pro něj charakteristické, že zdůrazňuje význam zájmů individuálních žadatelů oproti zájmům skupin. To významně posiluje vědomí odpovědnosti a svobodu využívání a výkonu práv každého jedince. Za typické příklady takového řešení právní pomoci bývala uváděna řešení zvolená v Německu a ve Velké Británii, resp. Anglii a Walesu, byť to dnes neplatí bezesbytku.

Juristické pojetí zajištění práva na právní pomoc podporuje rovněž judikatura Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Ve věci *Delcourt* v r. 1970 konstatoval, že každá ze stran musí mít stejnou možnost hájit své oprávněné zájmy, nesmí mít oproti druhé straně podstatnou výhodu a musí mít možnost uplatnit své argumenty za podmínek, které nejsou zřetelně nevýhodné ve srovnání s protistranou.

Druhý přístup k řešení zajištění práva na právní pomoc můžeme označit jako **přístup sociální**. Právo na právní pomoc je v jeho rámci chápáno jako právo sociální povahy. Tento přístup se zrodil se na myšlenkách doktríny *the Welfare State*. Sociální práva bývají namnoze naplňována nejrůznějšími státem financovanými programy, v nichž se

soustřeďují a přerozdělují finanční prostředky z veřejných zdrojů. Znakem sociálního přístupu k zajištění práva na právní pomoc je to, že právní pomoc je poskytována zaměstnanci státních institucí, které působí v oblasti sociálních služeb obecně. Jako zaměstnanci státu nejsou činní na základě pravidel, která zavazují advokáty. I tento přístup lze stručně charakterizovat:

- kritéria pro poskytnutí právní pomoci často nejsou stanovena jednotně a vyplývají z úvahy příslušných orgánů veřejné správy tak, aby bylo možno přihlížet k nejrůznějším problémům (např. regionální míra nezaměstnanosti či jiné regionální či přechodné sociální problémy)
- důraz je kladen na širší systému a ten tak trvale narůstá, velký počet žádostí a řešených případů vede sice k pružnosti celého systému, ale i k nárůstu jeho nákladnosti
- žádosti nejsou posuzovány zcela stejně, aby bylo možno přihlížet ke všem okolnostem případů.

Řeší-li se takto zajištění práva na právní pomoc jako práva sociálního, vede to i dalším důsledkům. Takovéto programy tendují k řešení především tíživých sociálních problémů a tak se oproti zájmům jednotlivců zdůrazňují zájmy skupinové a často je důsledkem i změna sociálních podmínek (i legislativní) spíše než vyřešení konkrétního problému jedince.

Velmi často se však obě zmíněná pojetí v řešení zajištění právní pomoci v konkrétním státě prolínají a doplňují a hovoří se pak o kombinovaných modelech řešení.

Závěrem proto shrňme, že odpověď na otázku zda má právní pomoc znevýhodněným osobám zajistit přímo stát nebo advokacie vyznívá ve prospěch advokacie. Když přitom musíme důsledně oddělovat vlastní poskytování právní pomoci a financování poskytování právní pomoci. Závěr ve prospěch poskytování právní pomoci advokáty vychází z právních, institucionálních a dalších záruk kvality, ale i kvantitativní dostupnosti poskytování právní pomoci. Advokacie by proto měla naplnit svůj závazek vůči společnosti, který vychází z její výlučnosti a univerzálnosti a stát by ji měl výdaje a nároky s tím spojené přiměřeně kompenzovat. V tomto směru je, a to i důvodů společných kořenů právních a právních tradic, pro naše budoucí úvahy inspirativní systém rakouský.

THE CZECH BAR AND THE CZECH REPUBLIC IN THE EU

Summary

The contribution is subdivided into four main parts.

The first part reflects so far development in the field of the legal services and the Bar generally and the legal status of the foreign attorneys especially in the Czech Republic after 1989.

The second part of the article analyses the legal frame of the integration of the Bar in the European Union and the milestones of this integration are commemorated.

The third part of the contribution deals with the details of the valid legal regulation of the position and of the activities of the European attorneys in the Czech Republic after the 1st May 2004. Both type of the

European attorney are deeply analyses in this part. The connected issues like ethical rules and the activities of the professional organizations such as the CCBE and the FBE are commemorated also.

The last part of the article is devoted to the consideration on the legal aid. The author analyses the legal aid notion, its historical roots and approaches to this essential element of the access to the justice in the EU. The system of its contemporary regulation in the Czech Republic is described and the necessity of its revision is emphasized in the conclusion.

LITERATURA

Macková, A. Právní pomoc advokátů a její dostupnost. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, 255 s.